

BOŽENA VRANJEŠ-ŠOLJAN

AKADEMIK NIKŠA STANČIĆ – ŽIVOT I DJELO

Akademik Nikša Stančić rođen je 16. ožujka 1938. godine u Starom Gradu na Hvaru gdje je njegov otac obnašao dužnost općinskog činovnika. Njegova je majka, rođena Aviani, porijeklom bila iz obitelji lokalnih brodograditelja. Osnovnu školu pohađao je u Starom Gradu, a gimnaziju u Splitu. Studij povijesti diplomirao je 1964. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Kao izvrstan student dobio je Rektorsku nagradu. Na istom je fakultetu doktorirao 1979. godine disertacijom *Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji (Mihovil Pavlinović i njegov krug do 1869)*. Usavršavao se u Österreichisches Ost-und Südosteuropa-Institutu u Beču.

Nakon završetka studija radio je kao vanjski suradnik u uredništvu Školskog radija i televizije, tadašnje Radiotelevizije Zagreb, a od 1968. zaposlio se kao kustos u Povijesnom muzeju Hrvatske (danas Hrvatski povijesni muzej). Sveučilišnu karijeru započeo je 1971. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu kad je primljen za asistenta na Katedri za hrvatsku povijest Odsjeka za povijest. Nakon postignutog doktorata znanosti 1979. izabran je za docenta i zatim izvanrednog profesora. Redoviti je profesor postao 1991, a 1998. izabran je u trajno zvanje redovitog profesora. U mirovini je od 1. listopada 2008. godine. Godine 2000. izabran je za člana suradnika, a 2004. za redovitog člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dobitnik je državne nagrade za znanost 2002. za djelo *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*.

Na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta predavao je predmet Hrvatska povijest u 19. stoljeću, a držao je nastavu i na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu. Bio je voditelj više kolegija na poslijediplomskim doktorskim studijima povijesti i kroatologije na Filozofskom fakultetu te kroatologije na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Predavao je na poslijediplomskom studiju povijesti u Ljubljani i Mariboru.

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu obavljao je dužnost pročelnika Odsjeka za povijest (1980.-1982.), predstojnika Zavoda za hrvatsku povijest (1986.-1991.) i prodekana Fakulteta u dva mandata (1980.-1983. i 1994.-1998.). Bio je voditelj dislociranog studija povijesti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu (2003.-2008.) te predstojnik Katedre za hrvatsku povijest (od 2004. do umirovljenja 2008.). I nakon umirovljenja predaje na preddiplomskom i diplomskom studiju na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu te na poslijediplomskom doktorskom studiju povijesti i kroatologije na Filozofskom fakultetu i Hrvatskim studijima u Zagrebu.

Bio je glavni urednik časopisa *Rada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti – Razred za društvene znanosti*, bio je glavni urednik časopisa *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, a bio je i danas je član uredništva drugih povijesnih časopisa. Član je uredništva Akademijine edicije *Hrvatska i Europa*. U javnom životu djeluje putem javnih medija (novina, radija i televizije), javnih predavanja, tribina i drugo.

Bio je voditelj znanstveno-istraživačkih projekata *Hrvatska 18-19. stoljeća – modernizacija i nacionalni pokret*; *Hrvatska povijest – sinteze*, a od 1997. voditelj je projekta *Temeljni dokumenti hrvatske povijesti – dokumenti i simboli identiteta*.

U razdoblju od 1990. do 1992. bio je član Znanstvenog vijeća Ministarstva znanosti, a od 1992. do 1994. pomoćnik ministra znanosti Republike Hrvatske. Bio je član više prosudbenih i drugih tijela Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske, Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti te član Matičnog odbora za humanističke znanosti.

Roditi se u gradu kao što je Stari Grad i na otoku kao što je Hvar – gdje život kontinuirano teče tisućljećima – za Nikšu Stančića zacijelo je od najranije mladosti značilo prirodan odabir profesije povjesničara. Stoga se čini logičnim da je svoj profesionalni interes usmjerio na povijesna istraživanja – konkretno na hrvatsku povijest novoga vijeka u njezinu europskom kontekstu, napose povijest hrvatskog narodnog preporoda u sjevernoj Hrvatskoj i Dalmaciji te problematiku nacije i nacionalizma. U radovima Nikše Stančića prepoznamo znanstvenika koji na povijesnu znanost gleda optikom disciplinarne strogosti, ali i znanstvenika sa snažnom osebnosti i sposobnošću za promišljanje i primjenu novih metoda u istraživačkom radu.

Nikša Stančić došao je na Odsjek za povijest, odnosno na Katedru hrvatske povijesti u vrijeme kada je njezina središnja figura – prof. dr. Jaroslav Šidak bio na odlasku. Predmet Hrvatska povijest predavao se na Odsjeku za povijest u dva zasebna kolegija: kolegij Hrvatska povijest od 1790. do kraja 19. stoljeća predavao je prof. Šidak, dok je kolegij Hrvatska povijest od kraja 19. stoljeća do 1918. predavala prof. dr. Mirjana Gross. Nakon umirovljenja profesora J. Šidaka, profesorica M. Gross predavala je hrvatsku povijest nakon 1848. To dvojje povjesničara činili su jezgru već ranije uspostavljene historiografske škole s reputacijom znanstvene temeljitosti. Akademik Stančić slijedio je u svim važnim elementima načela te škole, ali je posve neovisno tragao za vlastitim istraživačkim putem i mogućnostima njegova ostvarenja. S naj-složenijim povijesnim temama 19. i 20. stoljeća nosio se na inovativan način, proučavajući i podvrgavajući prevrednovanju različite izvore, ali i otkrivajući dotad nove i nepoznate, poput, primjerice tajnog programskog spisa Mihovila Pavlinovića iz 1869.

Dok je Stančić još bio student povijesti, profesor Jaroslav Šidak i profesorica Mirjana Gross prepoznali su njegov istraživački potencijal te se nakon diplomiranja Nikša Stančić pod njihovim mentorstvom ozbiljnije počeo baviti problematikom političke povijesti Hrvatske druge polovice 19. stoljeća. U tom je vremenu u punom zamahu tekla priprema izdavanja prve sinteze povijesti hrvatskog naroda koju su napisali J. Šidak, M. Gross, I. Karaman i D. Šepić (*Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914*, 1968.) pa se taj utjecaj odrazio na njegovo usmjeravanje k temama iz političke povijesti Hrvatske druge polovice 19. stoljeća.

Svoj prvi rad posvećen političkim zbivanjima u Hrvatskoj 1860-ih godina i njihovom odjeku među studentima Kraljevske pravoslavne akademije u Zagrebu objavio je 1964. u *Zagrebačkoj panorami*. U tom je radu, na temelju arhivske građe koja do tada nije bila korištena, nastojao utvrditi političke stavove zagrebačkih studenata. Još jedan rad na temu Zagreba u vrijeme Bachova apsolutizma također je objavio u *Zagrebačkoj panorami* 1966., a 1967. godine u *Nastavi povijesti* objavio je pregledni rad o problemima Ilirskog pokreta i revolucije 1848/49. prema recentnoj literaturi.

Pogled u bibliografiju Nikše Stančića s kraja 1960-ih i početkom 1970-ih godina pokazuje njegovo usmjerenje na povijesne teme koje će u idućim desetljećima podjednako zaokupljati njegovu misaonost i istraživačku znatiželjnost. U tih nekoliko godina veoma plodnog pisanja objavio je više zapaženih

rasprava pretežno posvećenih problemima Dalmacije u 19. stoljeću, konkretno različitim idejnim strujanjima njezinih političkih prvaka (Frana Supila, Eugena Kvaternika, Mihovila Pavlinovića). Istražujući politički spektar nacionalnih ideologija pisao je o pojavi pravaštva u Dalmaciji, ideji hrvatstva, srpstva i jugoslavenstva u vrijeme narodnog preporoda, problemu Garašaninova *Načertanija* i dr. Već se po tim „ranim” radovima moglo zapaziti da je Nikša Stančić povjesničar koji je sebi postavio zadaću otklona od tradicionalne historiografije i da novim istraživačkim pristupom nastoji obuhvatiti složeni splet dalmatinskog i općenito hrvatskog, srednjoeuropskog i jugoistočno-europskog društva u vremenu brojnih političkih, socijalnih i kulturnih preobrazbi.

Nakon toga Nikša Stančić ciljano se usmjerio k istraživanju društvenih procesa Dalmacije u 19. stoljeću, konkretno ključnih problema i nositelja procesa nacionalne integracije. Dvije rasprave objavljene u *Historijskom zborniku* – jedna posvećena programu M. Pavlinovića iz 1869. (1970/71.), a druga o odnosu nacionalno-političkih shvaćanja E. Kvaternika i M. Pavlinovića (1972/73.) označile su zapravo početak sustavnog istraživanja preporodnog pokreta i njegove ideologije u Dalmaciji. Dok je u prvoj nastojao utvrditi promjene do kojih je tijekom 60-ih godina 19. stoljeća došlo u strukturi Pavlinovićeve ideologije, u drugoj je analizirao složen odnos između Pavlinovića i Kvaternika. Zaključio je da se, unatoč pojedinim dodirnim točkama, ideološki sustavi tih dvojice političara bitno razlikuju te da je Pavlinoviću bio bliži izvorni ideološki sustav Narodne stranke Račkog i Strossmayera nego sustav izvornog pravaštva.

Baveći se problemom nacionalne ideologije akademik Stančić izabrao je vlastiti istraživački put, drukčiji od puta povjesničara koji su prije njega pisali o tom fenomenu. Za njega je nacionalna ideologija prije svega uvjetovana društvenom strukturom na prostoru na kojem se oblikuju i na kojima pokušavaju djelovati. Tim je pristupom njegovo tumačenje nacionalnih ideologija bilo oslobođeno uskog i pojednostavljenog shvaćanja proizašlog od stava da ovisi isključivo o političkim prilikama u društvu.

Taj novi pristup u istraživanju nacionalnih ideologija mogao se vidjeti u raspravi „Nacionalna integraciona ideologija dalmatinskih narodnjaka 1860/61.” koju je objavio u *Radovima Instituta za hrvatsku povijest* (1978.). Rad se bavi genezom ideološkog sustava Narodne stranke u Dalmaciji u pripremnoj fazi narodnog preporoda. Podrobnom analizom nacionalnih,

političkih, socijalnih, vjerskih, gospodarskih, jezičnih i kulturnih shvaćanja prvaka Narodne stranke uspio je dati tumačenje ukupne stranačke ideologije koja je već u pripremnom razdoblju imala svoje varijante, a one su nastale kao izraz razlika u društvenoj strukturi Dalmacije tijekom 19. stoljeća.

Narodnjačku ideologiju i preporodni pokret u Dalmaciji kompleksno je istražio u svojoj disertaciji „Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji (Mihovil Pavlinović i njegov krug do 1869)”, obranjenom 1979., tiskanoj 1980. Napisano na visokoj znanstvenoj razini, to je djelo uzorno ne samo po svojoj analitičkoj brižljivosti već i po pronalaženju novih i provjeri poznatih činjenica te osobito traganja za novim istraživačkim metodama primijenjenih u trenutku kad je, kako je sam autor istaknuo u uvodu, osjetio da klasične, uobičajene metode ne mogu dati zadovoljavajući odgovor na postavljena istraživačka pitanja. To se prije svega odnosilo na problem Pavlinovićeve idejne evolucije te na pitanje u kakvom su međusobnom odnosu bili hrvatska nacionalna ideja i Pavlinovićeva konzervativna vjersko-socijalna shvaćanja. Dok je dotadašnja historiografija odgovore nalazila u sferi političke povijesti, akademik Nikša Stančić krenuo je od shvaćanja da je Pavlinovićeva ideologija sastavni dio procesa hrvatske nacionalne integracije unutar dalmatinskog građanstva. Pritom je uzeo u obzir Pavlinovićev osobni misaoni razvitak koji se oslanjao na širi idejni i socijalni krug, odnosno, nastojao je prikazati društvenu uvjetovanost Pavlinovićeve ideologije. Nju je, tumači autor, formulirala pučka inteligencija prožeta iskustvom sredine iz koje je potekla, a to je seljačko društvo Dalmatinske zagore, Makarskog primorja i Poneretavlja. To patrijarhalno društvo dalmatinskih „krajina”, teritorija koji je došao u sklop Dalmacije, nakon potiskivanja Osmanskog Carstva, na kojem su skromne društvene elite svoju hrvatsku etničku svijest izravno transponirale u hrvatsku nacionalnu, autor je – razvijajući koncepciju o povijesno oblikovanim „dvjema Dalmacijama” – kontrastirao s društvom obalske i otočne Dalmacije koja je zadržala povijesni kontinuitet i u kojoj su društvene elite oblikovale „slavo-dalmatinsku” ideju, politički operacionaliziranu u obliku „dalmatinskog autonomaštva”, a ideologija narodnjačkog građanstva sadržavala je izrazitu južnoslavensku sastavnicu. Istražujući nacionalno-politička i vjersko-socijalna shvaćanja Pavlinovića, toga vodećeg političara preporodnog pokreta Dalmacije, autor je došao do spoznaje da Pavlinović nije bio samo nositelj određene nacionalne ideje već i tvorac jedne kompletne ideologije. Ideološki sustav što ga je formulirao Pavlinović imao je hrvatsku i južnoslavensku

komponentu. Međutim, odnos između hrvatstva i jugoslavenstva mijenjao se stjecajem povijesnih okolnosti da bi na kraju tog procesa prevladalo hrvatstvo, a jugoslavenstvo ostalo tek kao okvir. Autor je pokazao kako je Pavlinović kao prvak preporodnog pokreta tajnim programskim spisom *Hrvatska misao* na podlozi hrvatske nacionalne integracijske ideologije formulirao ideju o konfederativnoj zajednici južnoslavenskih nacionalnih država u kojoj je Hrvate, uz druge južnoslavenske narode smatrao nacijama, afirmirajući time ideju o njihovu državnom konstituiranju. Primjenom novih metoda akademik Nikša Stančić je pokazao koliko je moguće duboko zaroniti u ocean povijesti da bi se istražili specifični društveni modeli i procesi u svim njihovim živim pojedinostima. Zato se bez dvojbe može ustvrditi kako nitko prije njega nije svestranije obradio i vrednovao političku i društvenu ulogu središnje ličnosti preporodnog pokreta u Dalmaciji – Mihovila Pavlinovića i njegov društveni krug. Zbog istraživačkih rezultata koji su u toj knjizi postignuti, *Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji* zasluženno se uzima kao kapitalno djelo o Dalmaciji u 19. stoljeću.

Politički i kulturni doprinos Mihovila Pavlinovića razvoju hrvatske nacionalne ideje akademik Stančić posebno je prikazao i u drugim svojim radovima – bilo da je riječ o raspravama i člancima u časopisima i zbornicima, pri izdavanju izabranih političkih spisa (*Mihovil Pavlinović, Izabrani politički spisi*, 2000.), pretisku Pavlinovićevih *Hrvatskih razgovora* iz 1877. ili pak o zborniku posvećenom stogodišnjici Pavlinovićeve smrti (*Mihovil Pavlinović u politici i književnosti*, 1990.). U tim je publikacijama napisao opširne uvodne studije u kojima je dao svestrano tumačenje Pavlinovićeve preporodnog djelovanja u sklopu sustava narodnjačke ideologije druge polovice 19. stoljeća.

Istraživanje povijesti Dalmacije rezultiralo je nizom znanstvenih radova kojima je nastojao osvijetliti manje poznate ili gotovo historiografski neobrađene i zapostavljene teme, kao što su, primjerice, hrvatsko-srpski odnosi u Dalmaciji u vrijeme preporodnog pokreta, politička uloga nekih prvaka hrvatske, odnosno srpske političke elite u Dalmaciji, nacionalna integracijska ideologija dalmatinskih narodnjaka, političko djelovanje Frana Supila i dr.

Akademika Stančića prvenstveno je zanimalo istraživanje pojedinih povijesnih faza društvenoga razvoja Hrvatske. Shvaćajući da ideja razvitka ne pokriva sve probleme koje nameću društveni organizmi, on je pokušao istražiti i one aspekte, pojave i elemente toga razvoja koji su doveli do društvene modernizacije. U zborniku *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do 20. stoljeća*

(1981.), koji je uredila prof. dr. Gross, napisao je rad posvećen narodnom preporodu u Dalmaciji. Okupivši povjesničare koji su u svojim istraživanjima rabili suvremene metode taj zbornik bio je važna prekretnica u zajedničkom osmišljavanju intelektualnog napora k ostvarenju istraživanja društvenih procesa. Zbornik je nastao u vrijeme kada je Institut za hrvatsku povijest (danas Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu) okupljao istraživače sa Sveučilišta u Zagrebu te i iz drugih znanstvenih institucija u Hrvatskoj, u početku u okviru četiriju sekcija, a zatim u desetak istraživačkih projekata. Primarne zadaće Instituta bile su izrada sinteze hrvatske povijesti (u osam svezaka) i izdavačka djelatnost, a spomenuti je zbornik trebao prezentirati prethodne istraživačke rezultate buduće sinteze. Tada je akademik Stančić znanstveno i organizacijski bio angažiran u Institutu (Zavodu) za hrvatsku povijest. Bio je voditelj istraživačkog projekta „Povijest hrvatskoga naroda I-IV”, a od 1986. do 1991. bio je predstojnik Zavoda i urednik *Radova Instituta za hrvatsku povijest* (brojevi 10-14). Premda je 1987. Zavod formalno pripojen Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a nov način financiranja znanstvenog rada u Republici Hrvatskoj 1990. znatno izmijenio organizaciju Zavoda, trajni trag djelovanja Zavoda ostao je u brojnim znanstvenim rezultatima na polju historiografske produkcije, raznovrsnosti tema i pozitivnih pomaka u metodologiji istraživanja.

Da se u svojim istraživanjima Dalmacije nije ograničio isključivo na problematiku političke povijesti akademik Stančić pokazao je izvrsnom uvodnom studijom u knjizi Josipa Ante Solde *Grimanijev zakon* koju je uredio i priredio za tisak (2005.). Tim je radom bacio novo svjetlo na jedan od najvažnijih dokumenata nastalih u 18. stoljeću, poznat kao *Grimanijev zakon*. Njime su u 18. stoljeću bili uređeni posjedovni i društveni odnosi u agraru u sklopu vojno-krajiškog sustava na prostoru kopnene Dalmacije između rijeka Zrmanje i Neretve pod mletačkom upravom. Stančićev analitički pristup vidi Grimanijev zakon kao podlogu za provođenje (proto)modernizacije u sklopu krajiškog sustava na prostoru kopnene Dalmacije između rijeka Zrmanje i Neretve pod mletačkom upravom. Objasnio ga je kao poseban model prema kojemu je funkcioniralo statično društvo dalmatinskog zaobalja. Ta važna konstatacija dopušta daljnje poredbene analize spomenutoga društva sa sličnim društvenim procesima u Vojnoj krajini.

Znanstveni doprinosi akademika Stančića profilirali su se u hrvatskoj historiografiji kao tekstovi koji svojim teorijskim i metodološkim postavkama

pripadaju radovima iz kruga povjesničara koji su afirmirali nove standarde u svojim istraživačkim rezultatima približivši na taj način domaću historiografiju europskoj. Takvim se može smatrati njegov rad „Socijalni program preporodnog pokreta do 1848.” (objavljen i na njemačkom jeziku u zborniku *Internationales kulturhistorisches Symposion Mogersdorf 92* (1983.)). Rad je zapravo njegov referat prezentiran na međunarodnom kulturnopovijesnom simpoziju *Mogersdorf* održanom u Grazu (1982.), koji je bio posvećen temi panonskog prostora između zastoja i napretka. U tadašnjem je političkom ozračju simpozij *Mogersdorf* bio izvrsna prilika hrvatskim povjesničarima da pokažu rezultate svojih istraživanja nastalih u specifičnim uvjetima zajedničkog prostora panonske regije (pokrajina Štajerske i Gradišća u Austriji i županije Vás u Mađarskoj) te republika Hrvatske i Slovenije u bivšoj Jugoslaviji. Uz to, simpozij *Mogersdorf* služio je i kao poticaj komparativnim proučavanjima gospodarskog, političkog i kulturnog razvoja te podizanju metodološke i organizacijske razine historijske znanosti. Na njemu su svoje istraživačke rezultate iznosili ponajbolji historičari iz Hrvatske.

U tom je referatu otvorio više važnih pitanja vezanih za periodizaciju preporoda, socijalni program na kojemu se preporod temeljio, preporodnih ideologija kao cjelovitih vrijednosnih sustava i drugo. Utvrdio je da se početak pripremnog razdoblja preporodnog pokreta s pravom uzima od 1790. kada su pojedinci, pripadnici plemićkog i građanskog staleža ili institucije (županijske skupštine ili Kraljevska akademija znanosti u Zagrebu) pokrenuli neka pitanja koja će kasnije postati elementi preporodne ideologije. Također, utvrdio je da su se nositelji ideologije preporodnog pokreta, premda su potjecali iz iste socijalne sredine, podijelili u dvije grupacije. Jedna je izgradila ideologiju „ilirskog” oblika, dok je druga ostala izvan pokreta, to jest nastupajući sa stajališta pokrajinskoga kajkavskoga („horvatskog”) partikularizma postala je njegovim dezintegrativnim čimbenikom, nastupajući u političkom životu kao „mađaronska” stranka. Stančićev koncept socijalne stratifikacije društvene elite u pretpreporodnom razdoblju od tada se uzima kao originalan model, odnosno svojevrsna paradigma. Na temu preporodne ideologije objavio je – u povodu obilježavanja sto i pedesete obljetnice početka ilirskog pokreta – opširnu raspravu pod naslovom „Hrvatski narodni preporod 1790-1848.” (1985.), gdje je iznio nove elemente u interpretaciji hrvatske povijesti 19. stoljeća i u interpretaciji ilirskog pokreta. Gotovo istovremeno uslijedila je još jedna važna rasprava kao prilog novom razumijevanju ideološkog sustava iz

pretpreporodnog razdoblja Hrvatske, a posvećena je klasifikaciji južnoslavenskih jezika i naroda u vrijeme nastanka Gajeve *Kratke osnove hrvatsko-slavenskoga pravopisanja* iz 1830. godine. Analizom Gajevih neobjavljenih rukopisa utvrdio je da je Ljudevit Gaj doduše prihvatio ideju o jedinstvu Južnih Slavena, ali da je pritom uzeo u obzir povijesni kontinuitet hrvatskog etnika i posebnost hrvatskoga jezika. Također, Gajev prijedlog reforme latiničke grafije akademik Stančić je osvijetlio konceptualno i semantički te ukazao na njegovu ideološku uvjetovanost.

Istraživački napori akademika Stančića rezultirali su brojnim objavljenim tekstovima koji su značili nov, pozitivan pomak u historiografskom znanju o društvenim procesima u Hrvatskoj u osvit modernoga doba. Uz ostalo, zanimao ga je proces transformacije staleškog društva i institucija u moderno građansko društvo i modernu naciju. U integracijskom procesu nastajanja moderne hrvatske nacije općenitim početkom dinamizacije društva smatra se zasjedanje ugarskoga sabora 1790./91. Taj je sabor iznjedrio važne prijedloge opće reforme upravnog, pravosudnog i obrazovnog sustava te gospodarstva, napose u domeni poreza, carina, komunikacija i kreditiranja u Kraljevini Ugarskoj. Na njemu su konstruktivne prijedloge iznijeli i predstavnici hrvatskoga plemstva. Ta je društvena elita, na razini „vanjskog društva”, kako to smatra akademik Stančić, dala važne početne impulse procesu nastajanja hrvatske nacije, no kao prednacionalna zajednica – drži Stančić – ona tada još nije uspjela prevladati ograde staleškoga društva te pokazati da je sposobna integrirati pripadnike svih društvenih slojeva. Stoga je u istraživanju tog povijesnog razdoblja akademik Stančić nastojao odrediti periodizaciju ključnih zbivanja te pronaći istraživački model socijalne stratifikacije feudalnog društva sjeverne Hrvatske u pretpreporodno doba. Konstatirao je da je preporodna kretanja vodila interesna skupina plemstva i građanstva, društvena elita koju će nazvati „honoratima”. Pomoću tog modela pokušao je objasniti ritam i smjer preporodnih kretanja u hrvatskom društvu prve polovice 19. stoljeća. Dva takva teorijska i metodološka rada posvećena fenomenu nacije i procesu nacionalne integracije objavio je početkom 1980-ih godina u tadašnjem časopisu za društvena pitanja *Naše teme* („Socijalna struktura i nacionalna ideologija. Neki problemi istraživanja geneze socijalnih struktura i procesa hrvatske (i srpske) nacionalne integracije s posebnim osvrtom na problem hrvatsko-slavonskog i dalmatinskog krajiškog područja” i „Od naroda k naciji. Prijelaz iz feudalizma u kapitalizam, nacija i Hrvatski narodni preporod”).

Zajedničko obilježje tih radova je nastojanje da se društveni procesi u Hrvatskoj promatraju i tumače u njihovim zadanim uvjetima, no uvijek povezani sa širim povijesnim kontekstom i sličnim procesima u Habsburškoj Monarhiji.

Pozornost znanstvene javnosti akademik Stančić izazvao je knjigom *Gajeva „Još Hrvatska ni propala iz 1832-33. (1989.)* u kojoj je originalnom pojmovnom aparaturom i postavljenom hipotezom prikazao ideologiju Ljudevita Gaja u pripremnom razdoblju hrvatskog narodnog preporoda. U njoj autor raspravlja o zaboravljenom izvoru budnice *Još Hrvatska ni propala* gdje je prikazao važan trenutak u procesu oblikovanja ideologije Hrvatskoga narodnog preporoda koja je nastajala u sukobu i prožimanju tradicije i novih potreba, izražavajući uz ostalo i europske relacije hrvatskoga nacionalnog integracijskog procesa. Interdisciplinarnim istraživačkim pristupom nastojao je objasniti utjecaj „kulturnog sadržaja” na povijesna zbivanja. U tom pokušaju bio je poticajan mlađim naraštajima povjesničara na koje je tom knjigom posve sigurno izvršio formativni utjecaj.

Jedan od najvažnijih doprinosa Nikše Stančića proučavanju problema nacije i nacionalizma jest njegova knjiga *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću* (2002.). Bavljenje temom nacije u 19. stoljeću bila je njegova dugogodišnja znanstvena preokupacija u sklopu istraživanja hrvatskog nacionalnog pokreta i njegovih ideologija koje su ocrtavale političke programe i modernizacijska kretanja. O toj problematici objavio je niz znanstvenih rasprava. Ova knjiga predstavlja krunu njegovih promišljanja o tim fenomenima. U njoj nacionalnu ideologiju shvaća „kao usustavljeni vid društvene svijesti o naciji, naciju kao dublji društveni povijesni fenomen, različite stupnjeve nacionalnog pokreta kao izraz etapa u procesu oblikovanja nacije, a nacionalne ideologije kao izraz tih etapa u svijesti suvremenika i njihovu projekciju budućnosti vlastite nacije”. Tom je knjigom pokazao kako problem nacije kao povijesni fenomen nije značajan samo za 19. stoljeće, već da je nacija bila jedan od bitnih čimbenika povijesnih kretanja i snažan motivacijski faktor u pokretanju pojedinca i naroda i tijekom 20. stoljeća. Zanimljivo je da je upravo na ovom povijesnom pitanju Nikša Stančić istraživački ušao u 20. stoljeće, posluživši se dijelom rezultatima vlastitih teorija i modela nacije i nacionalizma, ali i prihvaćajući postupke i metode drugih autora.

U knjizi koja se sastoji od tri sadržajno ravnopravna ali i međusobno prožeta dijela autor prati tri razine istog povijesnog fenomena – nacije i nacionalizma. Shvaćajući naciju kao dio i učinak modernizacijskih procesa prikazao je

najvažnije procese koji su vodili oblikovanju europskih nacija od ranog novog vijeka do 20. stoljeća, istaknuvši pritom razlike u nastajanju zapadnih i srednjoeuropskih nacija, odnosno zapadnog „političkog” i srednjoeuropskog „etnonacionalizma”. Trajanje procesa oblikovanja hrvatske nacije u suvremenom smislu riječi (od kraja 18. do kraja 20. stoljeća) objasnio je djelovanjem dviju pojava istog razdoblja – prve, predmoderne, u kojoj prednacionalne zajednice prate socijalnu stratificiranost duboko polariziranog hrvatskog društva i u kojemu je agrarna i općenito „pučka” razina društva u prednacionalnu hrvatsku etničku zajednicu, dok plemstvo i njegovi socijalni pratitelji pripadnici staleške „nacije” (*natio croatica*) ili (kao i tradicionalne društvene elite u Dalmaciji) oblikuju snažno izražene pokrajinske partikularizme. S druge strane, procesi gospodarske i društvene dinamizacije razlažu polarizirnost društva, time također staleški sustav i prednacionalne zajednice, što je otvorilo proces integriranja u naciju u modernom smislu riječi, zajednicu sposobnu integritati sve slojeve društva. U sklopu tog procesa objašnjava ne samo pojavu već i političku fizionomiju Hrvatske kao nacionalne države i njezin hod prema ostvarenju tog programa kroz uspone i padove nacionalnog pokreta. Osim što je povijesnu zbilju objasnio u kontekstu političkih i društvenih promjena na širim prostorima srednje, srednjoistočne i jugoistočne Europe, posebna je vrijednost ovoga djela u tome što ju je autor analizirao sa stajališta datosti i protagonista 19. i 20. stoljeća, nastojeći se pritom, koliko god je bilo moguće, distancirati od aktualnih prijevora u historiografiji i javnosti o interpretaciji novije hrvatske povijesti. Primjetno je da akademik Stančić, poštujući znanstvenu metodu i zahtjeve povijesne struke, u raspravi o povijesnoj situaciji u kojoj se radala nacija i nacionalizam jasno razlikuje načela koja stoje iza pojedinih oblika društvenog ponašanja i efikasnosti s kojom se ona primjenjuju. Zato je knjiga *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću* dragocjen prilog raspravi još uvijek različitih pogleda na problem nacije i nacionalizma.

Unutar šireg kruga istraživačkog interesa akademika Nikše Stančića ubrajamo i najnoviju knjigu akademika Stančića *Godina 1848. u Hrvatskoj: središnje državne institucije u transformaciji* (2010.). To se djelo također bavi temom koja dugi niz godina zaokuplja njegovu pozornost i koja je na tragu već primijenjenih teorijskih sadržaja i metoda. Temeljitim poznavanjem ove problematike dao je znatan doprinos razumijevanju posljedica strukturalnih društvenih i političkih promjena koje su u Hrvatskoj omogućile utemeljenje novog sustava na načelima europskoga građanskog liberalizma. Iznoseći

svojevrstu klasifikaciju pojedinih nacionalnih pokreta 1848. u Habsburškoj Monarhiji, usporedio ih je s pokretima u Hrvatskoj. Analizirao je domete i ograničenja političkog i nacionalnog programa, istaknuvši kako se hrvatski nacionalni program našao u procijepu između legaliteta Habsburške Monarhije, Ugarske i legaliteta Hrvatske. Iako zbog svojih nevelikih snaga i jakog partikularizma zacrtane zadaće nije u cijelosti uspio ostvariti, hrvatski pokret 1848. – ističe akademik Stančić – u biti je omogućio dubinske promjene i nacionalne težnje koje će se ostvariti u budućnosti.

Djelo *Godina 1848. u Hrvatskoj: središnje državne institucije u transformaciji* je nastalo u sklopu istraživačkog projekta „Temeljni dokumenti hrvatske povijesti”. U njemu je kompleksna situacija u Hrvatskoj 1848. prikazana u kontekstu širih europskih zbivanja i posebno s obzirom na povijest središnjih državnih izvršnih i zakonodavnih institucija – bana, Sabora i Banskog vijeća kao samostalne vlade – i njihove djelatnosti vođene političkim i modernizacijskim programom hrvatskog pokreta 1848. U tom radu istraženi su brojni elementi i organizacijski oblici političkog razvoja, geneza promjena koje su prethodile burnim i zgusnutim zbivanjima 1848. te njihov utjecaj na proces „izlaska iz plurala”, odnosno kretanje od „Kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije prema „Hrvatskoj”, tj. poimanju o „Trojednici” kao hrvatskoj nacionalnoj državi. Knjiga donosi originalan autorov interpretativni model istraživanja 1848., jedne od ključnih etapa u procesu nastajanja hrvatske države.

Važan doprinos istraživanju Hrvatske predmodernog i modernog doba akademik Stančić dao je kroz priređivanje i objavljivanje gradiva nastalog radom institucija vlasti tijekom revolucionarne 1848. Zajedno s dr. sc. Josipom Kolanovićem i prof. dr. Iskrom Iveljić u okviru istraživačkog projekta „Temeljni dokumenti hrvatske povijesti” sudjelovao je u priređivanju prvih dviju od četiriju knjiga spisa Hrvatskog državnog sabora. U objavljenim knjigama sabrano je gradivo iz različitih arhivskih fondova koji se čuvaju u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu, bečkim i mađarskim arhivima, arhivskim fondovima županija, Poglavarstva grada Zagreba te osobnim arhivskim fondovima, posebice fondu Josipa Jelačića. U objavljenim svescima strogo postavljenom metodologijom i načelima izdavanja dokumenata vodilo se računa da se s minimalnim pravopisnim zahvatima sačuvaju osobitosti jezika i grafije 19. stoljeća. Sličnom metodologijom priređivanja objavljeni su i ostali svesci. Na taj je način ispravljen dugogodišnji nemar prema saborskim spisima – ključnim

dokumentima iz hrvatske povijesti koji su do tada bili objavljeni na njemačkom jeziku ili nepotpuno objavljivani na hrvatskom jeziku, a koji kao objavljeni izvori mogu poslužiti istraživačima.

Prvi i četvrti svezak *Hrvatskog državnog sabora 1848.* sadržavaju i opširne uvodne studije akademika Stančića o središnjim državnim institucijama 1848. godine. Pomno čitanje spomenutih studija posve jasno otkriva vrsno napisanu analizu u kojoj je u svim najvažnijim elementima objašnjena prevratnička 1848. u Hrvatskoj: borba vodstva hrvatskog pokreta na čelu s Jelačićem oko implementacije liberalnih načela, namjera da se sazove predstavnički sabor u kojemu neće sjediti predstavnici staleža, već predstavnici građana Hrvatske, zasjedanje sabora, njegova zakonodavna djelatnost, odlučnost da se ustraje u obrani cjelovitosti i samostalnosti Hrvatske, rješavanje seljačkog i krajiškog pitanja, oblikovanje samostalnih središnjih političkih institucija te njihov slom pod naletom apsolutizma i drugo. Time je pokazao da je vodstvu hrvatskog pokreta 1848. godine s Jelačićem na čelu krajnji cilj bila Hrvatska kao suvremeno organizirana država na načelima građanskog liberalizma. Nekoliko velikih priloga, posvećenih također povijesti Hrvatskoga sabora, akademik Stančić napisao je u prigodnim, reprezentativnim publikacijama, objavljenim na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku. U njima je iznio integralne tekstove svojih složenih analitičkih studija.

Sa svojim, a ujedno i istraživačkim rezultatima hrvatske historiografije akademik Stančić nastojao je informirati inozemnu javnost, osobito onu srednjoeuropskog kruga. Nekoliko rasprava posvećenih problemu preporoda, nacionalnoj ideologiji, revolucionarnoj 1848. u Hrvatskoj, genezi nacionalizma u srednjoj Europi i sličnim temama objavio je u relevantnim časopisima kao što su *Österreichische Osthefte*, *Südost-Forschungen*, *Der Donauraum* i drugima. Jednako tako nastojao je hrvatskoj historiografskoj javnosti približiti rezultate srednjoeuropske historiografije, primjerice rad istaknutog austrijskog povjesničara Arnolda Suppana. Za hrvatsko izdanje knjige posvećene njegovim hrvatskim temama (*Oblikovanje nacije u građanskoj Hrvatskoj 1835-1918*) napisao je opširan predgovor.

Uz već spomenuti urednički angažman, valja istaknuti da je akademik Nikša Stančić sudjelovao u uređivanju ili priređivanju velikog broja djela povijesne tematike. Među ostalim, uredio je djelo *Hrvatski narodni preporod 1790-1848. Hrvatska u vrijeme ilirskog pokreta* (1985.); surađivao je u priređivanju za objavljivanje rukopisa baruna Josipa Neustädtera *Ban Jelačić i događaji u*

Hrvatskoj od godine 1848., 1. svezak (1994.). Uredio je također hrvatsko izdanje knjige *Narodi Europe* (izd. *The Times*; 1997.), a uz urednički angažman u IV. svesku reprezentativnog djela u izdanju HAZU *Hrvatska i Europa* (2009.) napisao je nekoliko opširnih poglavlja kojima je dao sintetski pregled hrvatske povijesti od kraja 18. do sredine 19. st. i u razdoblju rata 1914.-1918. godine.

Akademik Nikša Stančić dao je značajan doprinos i hrvatskoj leksikografiji. U *Enciklopediji hrvatske povijesti i kulture* (1980.) napisao je više od četrdeset natuknica. Sudjelovao je u izradi *Hrvatskog leksikona* (1996.) i *Hrvatskog biografskog leksikona* (1998.), a jedan broj natuknica o hrvatskim političarima 19. i 20. stoljeća napisao je za *Österreichisches biographisches Lexikon 1815-1950* (1982., 1983.).

Pišući o temama iz hrvatske povijesti 19. stoljeća akademik Stančić uključivao se u znanstvene rasprave koje su ponekad imale i politički kontekst. U tim je raspravama nastojao dodatno osvijetliti neke zamagljene povijesne činjenice ili im dati novo tumačenje. Tako je, primjerice, potaknut knjigom Rade Petrovića *Nacionalno pitanje u Dalmaciji* (1968.) objavio članak „Hrvatstvo, srpstvo i jugoslavenstvo u Dalmaciji za vrijeme narodnog preporoda” (1970.) u kojemu je objasnio razliku u ritmu integracije hrvatske i srpske nacije. Reagirao je i na knjigu Koste Milutinovića *Vojvodina i Dalmacija* (1973.) posebnim člankom („O knjizi Koste Milutinovića: Vojvodina i Dalmacija 1760-1914”) u kojemu je objasnio odnos srpske i jugoslavenske ideje kod dalmatinskih Srba. Fenomen hrvatsko-srpskih odnosa i pitanje odnosa hrvatske i srpske politike prema jugoslavenskoj ideji analizirao je u članku pod naslovom „O nekim problemima iz Hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji i srpsko-hrvatskih odnosa, napose o Mihovilu Pavlinoviću i Svetozaru Miletiću. Odgovor Nikoli Gaćeši na njegovu ocjenu jednog mog priloga o Mihovilu Pavlinoviću”. Analizirajući tekstove Svetozara Miletića, jednog od najznačajnijih prvaka srpske politike u 19. stoljeću u novosadskoj *Zastavi*, pokazao je da su njegovi politički stavovi bili sukladni ideologiji srpskog liberalnog građanstva. Tu je ideologiju obilježavalo učenje da su svi štokavci Srbi te ideja o potrebi stvaranja srpske nacionalne države koja bi obuhvatila cjelokupno srpstvo. Stoga je razumljivo da akademik Stančić u svojoj znanstvenoj karijeri nije mogao izbjeći polemičke napade koji su 1970-ih i 1980-ih godina dolazili poglavito od strane srpske historiografije. Njegove polemike iz 1970-ih prave su znanstvene rasprave u kojima su sadržani novi podaci i ocjene. Osim već spomenutih povjesničara, s njim su polemizirali i drugi

srpski povjesničari, kao Vasilije Krestić i Jeremija Mitrović. Polemike iz 1980-ih posljedica su napada i pritisaka na njega osobno, ali ujedno i na hrvatsku historiografiju. U tim je polemikama prednjačio povjesničar Jeremija Mitrović. Iz konteksta je bilo očigledno da ga je inspirirao Vasilije Krestić. Ti su se napadi, naime, uklapali u atmosferu koju je pripremao Memorandum SANU.

Polemizirao je i s prof. dr. Petrom Korunićem, kolegom s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Člankom „Odgovornost, profesionalnost i etičnost u hrvatskoj historiografiji” (1994.), koji je objavio u *Časopis za suvremenu povijest* u povodu odgovora profesora Korunića na njegov osvrt, u njemu je zapravo upozorio na neke fenomene koji su se tada u hrvatskoj historiografiji iskazivali. U pozadini te polemike akademik Stančić javno je progovorio o povjesničarima koji smatraju „da za našu domaću upotrebu mogu pisati kako hoće i da kritičke primjedbe mogu suzbijati služeći se diskvalifikacijama”. Profesora Korunića smatrao je „najdosljednijim izrazom” takve pojave u historiografiji.

Tijekom svog znanstvenog stvaralaštva bavio se akademik Stančić i mnogobrojnim drugim aktivnostima u kojima je na izravan ili neizravan način pridonosio popularizaciji i promicanju povijesne struke. Jedna od takvih je heraldika. Tom se problematikom počeo baviti 1990. kada je kao predstojnik Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu preuzeo dužnost voditelja stručnog povjerenstva za izradu grba Republike Hrvatske. Zajedno s članovima povjerenstva izradio je elaborat s podacima o povijesti hrvatskog grba i heraldičkim načelima njegova oblikovanja. Sam nacrt grba, koji je u prosincu 1990. prihvatio Sabor, izradio je akademski slikar Miroslav Šutej. Nakon toga u više je navrata pisao o nastanku grba suvremene Republike Hrvatske. U suradnji s povjesničarkom Dubravkom Peić Čaldarović objavio je knjigu *Povijest hrvatskog grba* (2010.). Važno je istaknuti kako interes akademika Stančića pritom nije bio ograničen samo na opis hrvatskih povijesnih grbova, već je nastojao prije svega prikazati kako se kroz uporabu grba kao simbola nositelja hrvatskog identiteta – od feudalnih staleža i nositelja staleškog protonacionalizma i zatim suvremenog nacionalizma – iskazivao proces političke dezintegracije hrvatskog prostora i zatim program njegova objedinjavanja. Uz to je nastojao prikazati ostvarenje tog programa koji je vodio od „Trojednih kraljevina” do suvremene Hrvatske.

Akademik Nikša Stančić smatrao je da istraživački i nastavni rad na fakultetu moraju biti čvrsto povezani te da sveučilišni profesor mora svoju nastavu

temeljiti na vlastitim istraživačkim spoznajama. To je jedan od razloga zbog kojih je njegova nastava bila uzorna. No čini se da se u njoj zrcalilo i akademsko nasljeđe njegovih profesora – prethodnika na predmetu Hrvatska povijest 1790-1918. godine koji je nastavio predavati. Zato se u nastavi kretao suvereno i sigurno, uvijek usredotočen na temu izlaganja, a predavanja su mu bila koncizna i razumljiva, s osjećajem za logičku jasnoću i bez nepotrebnih ili čestih digresija. Njegovi istraživački rezultati bili su napose korisni studentima na poslijediplomskom studiju kojima je bio mentor pri izradi magistarskih i doktorskih radova. Mnogi mlađi povjesničari koji su magistrirali ili doktorirali pod njegovim mentorstvom svjedoče o korisnim i poticajnim diskusijama s profesorom Stančićem koje su im pomogle pri uvođenju u istraživački rad.

Akademik Nikša Stančić povjesničar je iznimnog talenta i impozantnog opusa čiji radovi spadaju u sam vrh hrvatske i europske historiografije. Autorica ovih redaka svjesna je da je gotovo nemoguće posve nepristrano pisati o suvremeniku i kolegi kojega poznaje više desetljeća. Stoga je ovdje ponuđen fragmentaran te u izvjesnom smislu, osobni odabir iz njegova ukupnog akademskog i znanstveno-nastavnog opusa. Tekst je oblikovan s namjerom da ukaže ponajprije na ona djela akademika Stančića koja predstavljaju pomak u metodološkom i teorijskom pristupu u historiografiji – uz nadu da će njegova cjelokupna djelatnost biti predmetom budućih znanstvenih istraživanja i prosudbi.

Božena Vranješ-Šoljan

[izvorno objavljeno u *Zborniku Nikše Stančića*, FF press, Zagreb 2011.]

Bibliografija Nikše Stančića

Knjige

Knjige – autor

- Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji (Mihovil Pavlinović i njegov krug do 1869), Zagreb: Institut za hrvatsku povijest, 1980., 398 str.
- Gajeva „Još Hrvatska ni propala” iz 1832-33. Ideologija Ljudevita Gaja u pripremnom razdoblju hrvatskog narodnog preporoda, Zagreb: Globus, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1989., 177 str. + XLVIII faksimila + 16 str. s tablama.
- Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću, Zagreb: Barbat, 2002., I-XII, 255 str.
- Godina 1848. u Hrvatskoj. Središnje državne institucije u transformaciji, Zagreb: FF press, 2010., 114 str.
- Povijest hrvatskoga grba. Hrvatski grb u mijenama hrvatske povijesti od 14. do početka 21. stoljeća, Zagreb: Školska knjiga, 2011., 315 str. (u koautorstvu s Dubravkom Peić-Čaldarović)

Knjige – priredio

- Mihovil Pavlinović, Hrvatski razgovori, Zagreb: Globus, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1994., 330 str.
- Mihovil Pavlinović, Izabrani politički spisi, Zagreb: Golden Marketing, 2000., 329 str.
- Josip Ante Soldo, Grimanijev zakon. Zakon za dalmatinske krajine iz 1755./56. godine, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, FF press – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2005., 174. str.

Knjige – priredio u suradnji

Jugoslaveni i Rusija. Dokumenti arhiva M. F. Rajeuskog 40- 80. godine XIX veka, tom II, knj. 1 (ur. Nikola Petrović, prir. S. I. Dančenko, M. Ekmečić, V. Krestić, V. Melik, D. Petrović-Milojević, N. Petrović, N. Stančić, I. V. Čurkina), Beograd-Moskva: Istorijski institut Beograd, Institut slavjanovedenija i balkanistiki Akademii nauk SSSR, 1989., 27, 31, 140-148, 151-153, 155-158, 165-168, 178, 207, 229-232, 237-241, 273-274, 280-290, 294-295, 320-341, 346-349; 351-366 passim.

Josip barun Neustädter, Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848., 1. sv. (ur. Igor Gostl, stručni konzultanti: Nikša Stančić, Stjepan Antoljak), Zagreb: Školska knjiga, 1994., 615 str.

Glasoviti govori (izbor Ivan Zadro, sur. B. Donat, I. Đerek, N. Stančić, I. Škarić), Zagreb: Naklada Zadro, 1999., 408 str.

Hrvatski državni sabor 1848., knj. 1. (ur. Josip Kolanović, prir.: Iskra Iveljić, Josip Kolanović, Nikša Stančić), Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2001., 618. str.; knj. 2. (ur. Josip Kolanović, prir.: Iskra Iveljić, Josip Kolanović, Nikša Stančić), Zagreb: Hrvatski državni arhiv, FF press – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2007., 661 str.

Knjige – urednik

Hrvatski narodni preporod 1790-1848. Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1985., 431 str.

Mihovil Pavlinović u politici i književnosti, Zagreb: Globus – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1990., 379 str.

Narodi Europe, Zagreb: Naklada Zadro, 1997., 413 str. (urednik hrvatskog prijevoda knjige „Guide to the Peoples of Europe”, izd. Times Book, London 1994.)

Radovi u knjizi

Hrvatski narodni preporod 1790-1848., u: Hrvatski narodni preporod 1790-1848. Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1985., str. 1-30

Hrvatski građanski sabor 1848-1918 u: Hrvatski sabor (autori: J. Kolanović, N. Stančić, Ž. Sabol, H. Sirotković, L. Dobronić), Zagreb: Sabor Republike Hrvatske, Nakladni zavod Globus, Školska knjiga, 1994., 21995., 61-97.

- The Croatian Civil Parliament 1848-1918. u: Croatian Parliament (autori: J. Kolanović, N. Stančić, Ž. Sabol, H. Sirotković, L. Dobronić), Zagreb: Sabor Republike Hrvatske, Nakladni zavod Globus, Školska knjiga, 1994., 61-97.
- Der kroatische bürgerliche Sabor 1848-1918 u: Das kroatische Parlament (autori: J. Kolanović, N. Stančić, Ž. Sabol, H. Sirotković, L. Dobronić), Zagreb: Sabor Republike Hrvatske, Nakladni zavod Globus, Školska knjiga, 1995., 61-97.
- Hrvatski sabor u povijesti hrvatskoga naroda – The Parliament in Croatian History, u: Hrvatski jezik u Hrvatskom saboru – The Croatian Language in the Croatian Parliament, (autori: V. Pavletić, N. Stančić, M. Moguš), Zagreb: Narodne novine, Dom i svijet, 1997., 13-64.
- Hrvatski politički i društveni prostor u dugom XIX. stoljeću: segmentacija i integracijska kretanja, u: Hrvatska i Europa, sv. 4. Hrvatska na europskome prostoru (1790.-1918.), Zagreb: HAZU, 2009., 3-12.
- Hrvatska u Europi – između srednje, sredozemne i jugoistočne Europe, u: Hrvatska i Europa, sv. 4. Hrvatska na europskome prostoru (1790.-1918.), Zagreb: HAZU, 2009., 31-47.
- Pretpreporod i narodni preporod, u: Hrvatska i Europa, sv. 4. Hrvatska na europskome prostoru (1790.-1918.), Zagreb: HAZU, 2009., 49-62.
- Godina 1848., u: Hrvatska i Europa, sv. 4. Hrvatska na europskome prostoru (1790.-1918.), Zagreb: HAZU, 2009., 63-75.
- Hrvatska i jugoslavenska opcija. Rat 1914.-1918., u: Hrvatska i Europa, sv. 4. Hrvatska na europskome prostoru (1790.-1918.), Zagreb: HAZU, 2009., 115-128.

Znanstveni radovi u časopisima i zbornicima

- Politička zbivanja u Hrvatskoj šezdesetih godina 19. stoljeća i njihov odjek među studentima Kr. pravoslavne akademije u Zagrebu, Zagrebačka panorama 4, Zagreb 1964., 3-4, 60-62.
- Zagreb u vrijeme Bachova apsolutizma, Zagrebačka panorama 6, Zagreb 1966., 7-10, 46, 54.
- Osnovni problemi Ilirskog pokreta i revolucije 1848/49. prema najnovijoj literaturi, Nastava povijesti, Zagreb, 1967/68., 3, 27-38.
- Problem „Načertanija” Ilije Garašanina u našoj historiografiji, Historijski zbornik 21-22, Zagreb 1968.-69., 179-196.
- Neki problemi iz historije radničkog pokreta u Dalmaciji do 1914. god., Predavanja (Povijesni muzej Hrvatske) 18, Zagreb 1969., 13 str.

- Hrvatstvo, srpstvo i jugoslavenstvo u Dalmaciji u vrijeme narodnog preporoda. U povodu knjige: R. Petrović, Nacionalno pitanje u Dalmaciji u XIX stoljeću, Sarajevo 1968, Časopis za suvremenu povijest 2, Zagreb 1970., 2, 229-238.
- Frano Supilo kao pravaš, Dubrovnik 13, Dubrovnik 1970., 4, 56-64.
- Program Mihovila Pavlinovića iz godine 1869., Historijski zbornik 23-24, Zagreb 1970.-71., 117-145.
- Hrvatska nacionalna i politička misao Mihovila Pavlinovića (U povodu otkrića Pavlinovićeva programa „Hrvatska misao” iz 1869. god.), Encyclopaedia moderna, 6, Zagreb, 1971., 75-80.
- Pravaška ideja Frana Supila, Predavanja (Povijesni muzej Hrvatske) 22, Zagreb 1971., 9 str.
- Civilizacija, zakoni njenog kretanja i uloga ličnosti u djelu A. Toynbeeja „A Study of History”, Časopis za suvremenu povijest 3, Zagreb 1971., 1, 223-235.
- Misaoni razvoj Mihovila Pavlinovića u šezdesetim godinama XIX st., u: Dalmacija 1871, Zadar 1972., 243-25.
- Odnos nacionalno-političkih shvaćanja Eugena Kvaternika i Mihovila Pavlinovića, Historijski zbornik 25-26, Zagreb 1972.-73., 163-187.
- Iz rukopisne ostavštine Mihovila Pavlinovića, Historijski zbornik 25-26, Zagreb 1972.-73., 305-332.
- O knjizi Koste Milutinovića: Vojvodina i Dalmacija 1760-1914, Časopis za suvremenu povijest 6, Zagreb 1974., 1, 107-126.
- O nekim problemima iz povijesti hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji i srpsko-hrvatskih odnosa, napose o Mihovilu Pavlinoviću i Svetozaru Miletiću. Odgovor N. Gaćeši na njegovu ocjenu jednog mog priloga o M. Pavlinoviću, Časopis za suvremenu povijest 7, Zagreb 1975., 2, 171-188.
- Odnos socijalnog porijekla i izbora svećeničkog odnosno svjetovnog zvanja kod učenika franjevačke gimnazije u Sinju 1854-1864. godine, Historijski zbornik 29-30, Zagreb 1976.-77., 319-330.
- Oporuka Mihovila Pavlinovića (1. IV. 1887), u: Izdanje Historijskog arhiva u Splitu 9, Split 1977., 227-230.
- Nacionalna integraciona ideologija dalmatinskih narodnjaka 1860/61. godine, Radovi Instituta za hrvatsku povijest 11, Zagreb 1978., 183-279.
- Franjo Rački o historiografiji kao znanosti i njenoj društvenoj funkciji, Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog Centra JAZU 9, Zagreb 1979., 35-45.
- O metodi istraživanja nastanka i razvitka jugoslavenskih nacija, u: Međunacionalni odnosi danas, Zagreb-Beograd 1979., 65-68.
- Narodni preporod u Dalmaciji, u: Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća), (prir. M. Gross), Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1981., 231-250.

- Socijalna struktura i nacionalna ideologija. Neki problemi istraživanja geneze socijalnih struktura i procesa hrvatske (i srpske) nacionalne integracije s posebnim osvrtom na problem hrvatsko-slavonskog i dalmatinskog krajiškog područja, Naše teme 26, Zagreb 1982., 1901-1907.
- Socijalni program hrvatskog preporodnog pokreta do 1848. godine, u: Internationales kulturhistorisches Symposion Mogersdorf 1982 in Graz, Bd. 14, Graz 1983., 221-232.
- Das Sozialprogramm der Kroatischen Wiedergeburtbewegung bis zum Jahre 1848, u: Internationales kulturhistorisches Symposion Mogersdorf 1982 in Graz, sv. 14, Graz 1983., 233-246.
- Nekoliko riječi o preporodnom pokretu kod Hrvata, u: Kulturno-politički pokreti naroda Habsburške monarhije u XIX veku. Zbornik radova (ur. Nikola Petrović, Živan Milisavac), Novi Sad: Matica srpska, 1983., 325-330.
- Pobjeda Narodne stranke na općinskim izborima u Splitu 1882. godine i problem periodizacije Narodnog preporoda u Dalmaciji, u: Hrvatski narodni preporod u Splitu, Split 1984., 21-46.
- Od naroda k naciji. Prijelaz iz feudalizma u kapitalizam, nacija i Hrvatski narodni preporod, Naše teme 28, Zagreb 1984., 677-696.
- Hrvatski narodni preporod 1790-1848, u: Hrvatski narodni preporod 1790-1848. Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta (ur. Nikša Stančić), Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1985., 1-30 (enciklopedijski format – 6 autorskih araka).
- Gajeva klasifikacija južnoslavenskih jezika i naroda u vrijeme nastanka „Kratke osnove horvatsko-slavenskoga pravopisanja” iz 1830. godine, Radovi, Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest 18, Zagreb 1985., 69-104.
- Ideologija pripremnog razdoblja Hrvatskog narodnog preporoda (1830-35), u: Myšlenkový vývoj Čechů, Slováků a Jihoslovanů od poloviny 18. století do buržoazní revoluce 1848-1849, Praha: Ústav československých a světových dejin ČSAV, 1985., 233-258.
- O mom „zaobilaženju pomena Srba na hrvatskoj državnoj teritoriji” i o mojoj „sumnji u čvrstinu Vukova pravoslavlja”, Istorijski glasnik 1-2, Beograd 1985., 133-137.
- Nacija između „fetišizacije” i „antropološkog” shvaćanja historije (uz problem oblikovanja jugoslavenskih nacija u 19. stoljeću), u: Istoriografija, marksizam, obrazovanje, Beograd 1986., 45-53. i Marksistička misao, 1985., 2, 117-127.
- „Jedan Srbin i jedan Hrvat prepiru se o srpstvu i hrvatstvu” ili vizija bezizlazja J. D. Mitrovića, Istorijski glasnik 1-2 Beograd 1987., 229-232.
- Predgovor. – „Magnum tempus” Viktora Novaka. Historija ilirizma i ideologija unitarnog jugoslavenstva, u: Viktor Novak, Magnum tempus. Ilirizam i katoličko sveštenstvo. Ideje i ličnosti 1830-1849, Beograd: Nova knjiga, 1987., 1-12.
- Leci 1848. godine u hrvatskim zemljama, Arhivski vjesnik 31, Zagreb 1988, 59-109.

- Fra Ivan Despot i njegovo doba (1851-1886), u: Radovi znanstvenog savjetovanja „Život i djelo Ivana Despota”, Makarski zbornik 2, Makarska 1989., 29-48.
- Fra Despot (1851-1886) – njegovo doba i ideološki elementi u njegovoj književnosti, *Mogućnosti* 37, Split 1989, 12, 1248-1268.
- Mihovil Pavlinović u narodnom preporodu u Dalmaciji i u hrvatskoj politici 19. stoljeća, u: Mihovil Pavlinović u politici i književnosti (ur. Nikša Stančić), Zagreb: Globus, 1990., 9-36.
- „Naš narod Ivan” Ljudevita Gaja iz 1835. godine, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 23, Zagreb 1990., 53-80.
- „Istorijska istina” Jeremije D. Mitrovića i njegovo upozorenje na opasnost od „nekih hrvatskih historičara”, *Balcanica* 18-19, Beograd 1988.-89., 411-415. (izišlo iz tiska 1991.)
- Srbi i srpsko-hrvatski odnosi u Dalmaciji u vrijeme narodnog preporoda 1860-1880, *Zadarska revija* 39, Zadar 1990., 5-6, 587-619 (tiskano 1991.)
- Od emigracije do Rakovice: Eugen Kvaternik i njegova koncepcija ustanka u Hrvatskoj 1871., *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 25, Zagreb 1992., 39-56.
- Što su sve povjesničari izmislili. U povodu najnovijih radova dr. Petra Korunića, *Časopis za suvremenu povijest* 25, Zagreb 1993., 2-3, 247-260.
- Hrvatska između srednje i jugoistočne Europe u 19. st. (do 1870- ih godina), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 27, Zagreb 1994., 317-330.
- Mihovil Pavlinović i „Hrvatski razgovori”, u: Mihovil Pavlinović, *Hrvatski razgovori* (prir. Nikša Stančić), Zagreb: Globus, 1994., 289-328.
- Jelsa na otoku Hvaru u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda. O jednom modelu oblikovanja mediteranskih gradića i tipu nacionalne ideologije na hrvatskoj obali Jadrana u 19. stoljeću, u: Jelsa u hrvatskom narodnom preporodu Dalmacije (ur. Pavao Palaversić), Jelsa: Matica hrvatska Jelsa, 1994., 13-35.
- Odgovornost, profesionalnost i etičnost u hrvatskoj historiografiji – u povodu odgovora dr. Petra Korunića, *Časopis za suvremenu povijest* 26, Zagreb 1994., 3, 503-515.
- Otok Hvar u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda, u: Otok Hvar, Zagreb: Matica hrvatska, 1995., 355-370.
- Die kroatische Variante des mitteleuropäischen Modells der nationalen Ideologie. Das Modell der „Sprachnation” und die Entstehung der Ideologie der kroatischen nationalen Wiedergeburtbewegung in den Jahren 1830-32, *Österreichische Osthefte* 37, Beč 1995., 2, 401-422.
- Hrvatski sabor za saborovanja Ante Starčevića, u: Ante Starčević, *Govori u Hrvatskom saboru*, Dom i Svijet, 1996., 9-22.

- „Južnoslavenska” i „hrvatska” redakcija spisâ Mihovila Pavlinovića, u: *Spomenica Ljube Bobana 1933.-1994.*, Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1996., 203-213.
- Die mitteleuropäische Realität und südosteuropäische Ambitionen. Kroatien zwischen Mittel- und Südosteuropa im 19. Jahrhundert, *Der Donauraum*, 37, 1997., 47-60.
- La nation croate et le nationalisme croate au XIXe et au XXe siècle, *Croatica Christiana Periodica* 20, br. 38., Zagreb 1996., 133-154.
- Hrvatska nacija i Zagreb hrvatski nacionalizam u 19. i 20. stoljeću, *Vjesnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 6, Zagreb 1997., br. 1-3., 81-101.
- Ante Starčević i Eugen Kvaternik, u: *Ante Starčević i njegovo djelo* (ur. Dubravko Jelčić i Tomislav Sabljak), Zagreb, HAZU, 1997., 35-44.
- Istočno pitanje i Hrvati Eugena Kvaternika, uvod u: *Eugen Kvaternik, Istočno pitanje i Hrvati*, Zagreb: Dom i Svijet, Zagreb 1997., 9-23.
- Ideja o „slavenskoj uzajamnosti” Jána Kollára i njezina hrvatska recepcija, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 30, Zagreb 1997, 65-76.
- „Hrvatski narodni preporod” ili „ilirski pokret”? Franjo Fancev o početku, „podrijetlu” i značaju hrvatskog narodnog preporoda, u: *Franjo Fancev književni povjesničar i filolog*, Zagreb – Zadar: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 1998., 43-62.
- Das Jahr 1848 in Kroatien: unvollendete Revolution und nationale Integration, *Südost-Forschungen* 57, München 1998., 103–128.
- I. kongres hrvatskih povjesničara – teze za plenarne sjednice, u: *I. kongres hrvatskih povjesničara. Hrvatski nacionalni i državni identitet kontinuitet*. Knjiga sažetaka, Zagreb, 1999., 5-8.
- Hrvatski identitet kao razlika u Europi nacija 19. stoljeća, u: *Hrvatski nacionalni i državni identitet i kontinuitet*. Knjiga sažetaka, Zagreb, 1999., 15-16.
- Hrvatski identitet kao razlika u Europi nacija 19. stoljeća, *Historijski zbornik* 52, Zagreb, 1999., 143–148.
- Nacija i nacionalizam – teze za raspravu, u: *Hrvatski nacionalni i državni identitet kontinuitet*. Knjiga sažetaka, Zagreb, 1999., 122-124.
- Etničnost na hrvatskom prostoru u 19. st.: od etničke zajednice, plemićkog naroda i pokrajinskih partikularizama do hrvatske nacije, u: *Etničnost i povijest* (prir. Emil Heršak), Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 1999., 117–138.
- Hrvatska sudbina Ljudevita Gaja, *Hrvatsko zagorje*, 5, Krapina 1999., br. 2, 5–19.
- Hrvatski pokret 1848. godine, u: *150. obljetnica hrvatskoga pokreta iz 1848.* (ur. Andrija Kaštelan), Zagreb: HAZU (Predavanja održana u HAZU sv. 72), 1999., 23–52.

- Mihovil Pavlinović – teoretičar društva i nacije u političaru i ideologu, u: Zbornik Mirjane Gross. U povodu 75. rođendana, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za hrvatsku povijest, 1999., 195–208.
- „Hrvat i katolik”: politička misao Mihovila Pavlinovića, u: Mihovil Pavlinović, *Izabrani politički spisi* (prir. Nikša Stančić), Zagreb: Golden Marketing, 2000., 7–76.
- Hrvatski „državni sabor” 1848.: na razmeđu epoha i sukobljenih legaliteta, u: Hrvatski državni sabor 1848., sv. 1. (ur. Josip Kolanović, prir.: Iskra Iveljić, Josip Kolanović, Nikša Stančić), Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2001., 29–63.
- Hrvatski pokret i godina 1848. u hrvatskoj povijesti 19. stoljeća: epohalni proboj, dometi, ograničenja, u: Hrvatska 1848. i 1849. Zbornik radova (ur. Mirko Valentić), Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001., 11–34.
- Hrvatsko 19. stoljeće i njegova ostavština za 20. stoljeće, u: Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001. (ur. Zlatko Matijević), Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2002., 21–32.
- Hrvatska i Europa 1789.-1848. – europska ili nacionalna integracija?, *Historijski zbornik* 46.-47., 2003.-2004., 139–150.
- Svehrvatska ideja Ljudevita Gaja: slika hrvatske povijesti ranog srednjeg vijeka u ideologiji pripremnog razdoblja Hrvatskog narodnog preporoda (iz rukopisne ostavštine Ljudevita Gaja), u: *Starine*, 62, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2004., 99–133.
- Grafija i ideologija: hrvatski narod, hrvatski jezik i hrvatska latinica Ljudevita Gaja 1830. i 1835. godine, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 492, knj. 43. Društvene znanosti, Zagreb 2005., 261–296.
- Grimanijev zakon i vojno-krajiški sustav u Dalmaciji u 17. i 18. stoljeću, u: Josip Ante Soldo, *Grimanijev zakon. Zakon za dalmatinske krajine iz 1755./56. godine* (prir. Nikša Stančić), Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, FF press – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2005., 11–30.
- Kontroverze o naciji i nacionalizmu: Hrvatska i Europa od političkog do etno-nacionalizma i natrag, u: *Povijesno naslijeđe i nacionalni identiteti*. Zbornik, Zagreb: Zavod za školstvo Republike Hrvatske, 2006., 22–30.
- Hrvatska nacionalna integracija u 19. i 20. stoljeću: ritmovi, ideologije, politika, u: *Hrvatska politika u 20. stoljeću* (ur. Ljubomir Antić), Zagreb: Matica hrvatska, 2006., 9–34.
- Die Idee der „slawischen Wechselseitigkeit” von Ján Kollár und ihre kroatische Rezeption, u: *Ján Kollár a slovanska vzájemnosť*. Genéza nacionalizmu v strednej Európe (ur. Tatiana Ivantyšynová), Bratislava: Spoločnosť pre dejiny a

- kultúru strednej a východnej Európy – Historický ústav SAV, 2006., 174-185 (zbornik tiskan kao zasebni svezak časopisa Slovanské štúdie, zvláštné číslo 4, numeró special 4).
- Josip Juraj Strossmayer u kontekstu hrvatske i europske politike, u: Međunarodni znanstveni skup JOSIP JURAJ STROSSMAYER povodom 190. obljetnice rođenja i 100. obljetnice smrti Zagreb, 19. svibnja 2005. – Đakovo, 20. svibnja 2005. Zbornik radova (ur. Franjo Šanjek), Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2006., 35-50.
- Pleistocenski čovjek i hrvatske nacionalne ideologije 19. i 20. stoljeća. U povodu članka Tomislava Markusa „Od kršćanskog do seljačkog humanizma: hrvatske nacionalne ideologije i bio-ekologija”, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU, 24, Zagreb 2006., 265-268.
- Kako je nastao grb Republike Hrvatske – How the coat of arms of the Republic of Croatia was made, Grb i zastava. Glasnik Hrvatskog grboslovnog i zastavoslovnog društva, 1, 2007., br. 1, 4-8.
- Dalmatinske krajine u 17. i 18. stoljeću, u: Dalmatinska zagora nepoznata zemlja, Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2007., 197-203.
- Disertacija grofa Janka Draškovića iz 1832. godine: samostalnost i cjelovitost Hrvatske, kulturna standardizacija i konzervativna modernizacija, Kolo, 12, 2007., br. 3, 137-167.
- Između političkog nacionalizma i etnonacionalizma: od hrvatske staleške „nacije” (natio croatica) do hrvatskog „političkog naroda”, u: Nacija i nacionalizam u hrvatskoj povijesnoj tradiciji. Zbornik radova (ur. Tihomir Cipek i Josip Vrandečić), Zagreb: Alinea, 2007., 33-56.
- O koristi i štetnosti historije za život Friedricha Nietzschea i njegova tipologija oblika i funkcija povijesne svijesti, u: Aktualnost studija historijske znanosti za suvremenog čovjeka. Friedrich Nietzsche i njegova knjiga O koristi i štetnosti historije za život, Zagreb: HAZU, 2008., 5-16.
- Croatia and Europe 1789-1848: european or national integration?, Croatian studies review – Časopis za hrvatske studije, 5, Split-Sydney-Waterloo-Zagreb, 2008., 114-127.
- Hrvatski narodni preporod – ciljevi i ostvarenja, Cris. Časopis Povijesnog društva Križevci, 10., 2008., br. 1., 6-17.
- Josip Juraj Strossmayer, Ante Starčević i njihovo doba: hrvatska politika u sustavu političkih odnosa u srednjoj i jugoistočnoj Europi od 1848. god. do kraja 19. i početka 20. st., u: Zbornik radova Strossmayerovih dana, 6., Đakovo, 2008., 9- 46.

- Josip Ante Soldo kao povjesničar, u: Fra Josip Ante Soldo (1822.-2005.) Život i djelo. Zbornik radova, Sinj: Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja, 2008., 69-79.
- Hrvatske središnje političke institucije 1832-1848-1850. godine: Ban, Sabor, Bansko vijeće od preporodnog programa i uspona 1848. godina do sloma pod udarom centralizma, u: Hrvatski državni sabor 1848., sv. 4. (ur. Josip Kolanović), Zagreb: Hrvatski državni arhiv, FF press – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2009., 31-80.
- Šime Ljubić i hrvatska povijest – povijest i identitet: metoda, funkcija i ideologija od zavičajnosti do rodoljublja, u: Zbornik o Šimi Ljubiću. Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog skupa. Zadar, 3. listopada 2007. Stari Grad (o. Hvar), 4.-6. listopada 2007., Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2009., 41-66.
- Dr. Franjo Tuđman između politike i povijesti: povijesna predodžba o hrvatstvu i jugoslavenstvu, slavenstvu i internacionalizmu, u: Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu 10. i 11. prosinca 2009., Zagreb, 2011., 41-58.
- Hrvatskaja nacija i nacionalizam na rubeže XIX-XX vekov, Avstro-Vengrija, Centralnaja Evropa i Balkany (XI-XX bb.), Sankt-Peterburg: Aleteja, 2011., 209-233.
- Heraldry at the Edge of Science: Thesis about the Meaning of the Croatian Chequy Shield, u: Proceedings of the XXXth International congress of genealogical and heraldic sciences, Maastricht 24-28 september, Genealogica et heraldica, 30., 2012., 83-94. (u koautorstvu s Dubravkom Peić-Čaldarović)
- Povijesno značenje konstitutivnih akata Hrvatskog sabora od 25. lipnja 1991., u: Nastanak suvremene države Hrvatske i dvadeseta obljetnica njezina utemeljenja. Zbornik radova, Zagreb: HAZU, 2012., 219-223.
- Varijante grba Slavonije od XV. do kraja XVIII. stoljeća – Variants of the Arms of Slavonia from 15th until the End of 18th C., Grb i zastava, glasnik Hrvatskog grboslovnog i zastavoslovnog društva, 6, br. 11., Zagreb, svibanj 2012., 8-13 (u koautorstvu s Dubravkom Peić Čaldarović).
- Profesor Jaroslav Šidak u metodološkim kretanjima i u kontroverzama interpretacije hrvatske povijesti 19. stoljeća, u: Jaroslav Šidak i hrvatska historiografija njegova vremena. Zbornik radova sa znanstvenog skupa, Zagreb, 2012., 31-42.
- Prvi sjedinjeni grb Kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 516, Razred za društvene znanosti 50=516, Zagreb, 2013., 71-93. (u koautorstvu s Dubravkom Peić Čaldarović)

- Hrvatska politika i nastanak Jugoslavije: od Berlinskog kongresa 1878. do kraja Prvoga svjetskog rata 1918., *Adrias*, 20, 2014., 93-103.
- Ivan Mažuranić kao političar – između želja i mogućnosti, u: *Mažuranićev zbornik*, Zagreb: HAZU, 2015., 13-23.
- Josip Juraj Strossmayer u hrvatskoj politici – Politika i nacionalna ideologija, u: *Rad Hrvatske akademije znanosti I umjetnosti* 535, Razred za društvene znanosti, knjiga 53, Zagreb, 2018., str. 11-36.

STRUČNI RADOVI

Članci

- Frano Supilo u Dubrovniku, *Dubrovački horizonti* 2, Dubrovnik 1970., 3, 25-28.
- Ovako je pisao Supilo, *Novi list*, Rijeka 1970., 1. XI-15. XII.
- Supilo – dar Dubrovnika Hrvatskoj, *Novi list*, Rijeka, 1970., 14-15. XII.
- O osnutku i djelovanju Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu, *Historijski zbornik* 23-24, Zagreb 1970.-71., 551-555.
- Frano Supilo (1870-1917), *Nastava povijesti*, Zagreb 1970/71., 2, 35-45.
- Rješenje hrvatskog pitanja u programu Mihovila Pavlinovića „Hrvatska misao” iz 1869. godine, *Zoranić*, Zadar 1971., 4, 6-8.
- Institut za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu 1972-1973, *Historijski zbornik* 25-26, Zagreb 1972.-1973., 515-519.
- Institut za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu 1974-75, *Historijski zbornik* 27-28, Zagreb 1974.-75., 362-364.
- The Historiography of Yugoslavia 1965-1975 (ur. Dragoslav Janković), Beograd: Savez povijesnih društava Jugoslavije, 1975., (dio o historiografiji 1865-1975. god. o Dalmaciji u drugoj polovici 19. st.), 266-269.
- Tri godine Instituta hrvatsku povijest, *Časopis za suvremenu povijest* 6, Zagreb 1974., 1, 163-164.
- Narodni preporod u Dalmaciji, u: T. Raukar, J. Adamček, J. Lučić, J. Šidak, N. Stančić, M. Gross, V. Oštrić, P. Strčić, D. Šepić, *Historiografija od 1965-1975. za hrvatsku povijest do g. 1918*, *Historijski zbornik* 31-32, Zagreb 1978.-79., 78-83.
- Trajan trag u povijesti (Josip Juraj Strossmayer 1815-1905), *Borba*, Zagreb 1980., 6. XII.
- Odjel za hrvatsku povijest. Deset godina rada 1971-1981., (prir. J. Adamček, M. Gross, D. Pavličević, Lj. Racko, N. Stančić), Zagreb: Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, 1981., 65. str.
- Nastava historije. Tko su „zajedničke” ličnosti, *Vjesnik*, Zagreb 1982., 2. XI.
- Unapređivanje metoda društvenih znanosti, *Naše teme* 29, Zagreb 1985., 4-5, 416-420.

- History of Yugoslavia: A brief Survey, u: Adult Education in Yugoslav Society (ur. Nikša Nikola Šoljan), Zagreb: Andragoški centar, 1985., 19-30.
- 150 godina Ilirskog pokreta. Porod jedinstva, Danas 5., br. 201., Zagreb, 1985., 24. XII., str. 29-32.
- Prof. dr. Jaroslav Šidak i Institut za hrvatsku povijest, Historijski zbornik 39, Zagreb 1986., 358-359.
- Povijest 2. Udžbenik za srednje škole (autori; Dušan Bilandžić, Ivan Jelić, Hrvoje Matković, Dragutin Pavličević, Nikša Stančić, Radovan Vukadinović), Zagreb: Školska knjiga, 1986.
- Hrvatski narodni preporod 1790-1848. – Kroatien zur Zeit der nationalen Wiedergeburt 1790-1848, u: Ilirski pokret i Hrvati u zapadnoj Ugarskoj – Die Illyrische Bewegung und die Kroaten in Westungarn, Zagreb – Eisenstadt: Povijesni muzej Hrvatske, Burgenländisches Museum, 1987., 13-27.
- Preokret Viktora Novaka, NIN 37, Beograd, 1987., 22, V., str. 24-26. (intervju)
- „Reunitarizacija” nastave povijesti, Danas br. 296, Zagreb 1987., 20. X., 4-5.
- Obljetnica Mihovila Pavlinovića. Don Mijina Ljut, Danas br. 300, Zagreb 1987., 17. XI., 37-38.
- Povijest kao proces, Četvrti jul, Beograd, 1988., 19. IV. str. 11. (intervju)
- Jezik u nacionalnom vrtlogu, Danas, 8., br. 375. Zagreb, 1988., 25. IV. str. 37-39 (intervju).
- Od prvog se dana Jelačić odlučno angažirao u ključnom pitanju hrvatske politike – ravnopravnosti u Monarhiji, Večernji list, Zagreb 16. XI. 1989.
- Povijest 2. Udžbenik za učenike gimnazija i centara kulturološko-umjetničkog, odgojno-obrazovnog, jezičnog, upravno-pravnog i muzičkog usmjerenja (autori; Hrvoje Matković, Blagota Drašković, Nikša Stančić), Zagreb: Školska knjiga, 1990., 21991.
- Nastava povijesti. Činjenice pod ključem, Školske novine 61., br. 17, Zagreb, 1990., 17. IV, str. 6-7. (intervju Nikša Stančić i Hrvoje Matković)
- Pjesme s motivom „Ustani bane!” – legenda i idealni lik, Večernji list, Zagreb 16. X. 1990.
- Historiografija: plodovi i ožiljci, Vjesnik, Panorama, Zagreb 15. II. 1991., 658, str. 7.
- Međaši u povijesti hrvatske državnosti, Večernji list, Zagreb 16. I. 1992., str. 23 (svečani broj u povodu međunarodnog priznanja Republike Hrvatske)
- Modernizacija i nacionalna integracija. Prof. dr. Mirjana Gross i knjiga „Prema hrvatskome građanskom društvu”, Časopis za suvremenu povijest 24, Zagreb 1992., 2, 135-141.
- Mirjana Gross kao znanstvena radnica, Historijski zbornik 45, 1992., 369-374.

- Povijesna znanost na Sveučilištu u Zagrebu. Ustroj i program znanstvenoistraživačke djelatnosti i visokoškolske nastave (ur. Nikša Stančić), Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu – Odsjek za povijest, Zavod za hrvatsku povijest, 1994., 47 str.
- Scientific Research in Croatia – a Historical Overview, u: Scientific Research in Croatia (ur. Greta Pifat-Mrzljak), Zagreb: Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske) 1995., 29-35.
- Eugen Kvaternik – program zasvjedočen krvlju, Povjestice – Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu, Sezona 1996/97., br. 1., Zagreb 14. X. 1996., 1-2.
- Hrvatski sabor 1790-1918. – izgradnja modernog društva i nacionalni pokret; 1918-1992: od jugoslavenske države do samostalne Hrvatske, u: Slava Saboru (katalog/mapa), Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 1997., 26-36.
- „Politički katolicizam” i „katoličko hrvatstvo” u knjizi mr. Marija Streche, predgovor u: Mario Strecha, Katoličko hrvatstvo. Počeci katolicizma u banskoj Hrvatskoj (1897.-1904.), Zagreb, Barbat, 1997., str. VI-X.
- Godina 1848. u Hrvatskoj / L'année 1848 en Croatie / Das Jahr 1848 in Kroatien / Croatia in 1848, u: Prigodne poštanske marke Republike Hrvatske, Hrvatska povijesna zbivanja 1848, Zagreb: Hrvatska pošta i telekomunikacije, 1998., 1-9.
- Hrvatski sabor – tradicija hrvatskog parlamentarizma i hrvatska državna i nacionalna suverenost, Državnost 2., Zagreb 1998., br. 2., 259-265.
- Austrijski povjesničar Arnold Suppan i njegove hrvatske teme, predgovor u: Arnold Suppan, Oblikovanje nacije građanskoj Hrvatskoj (1835-1918.), Zagreb: Naprijed, 1999., 7-19.
- Hrvatska sudbina Ljudevita Gaja, u: Hrvatska sudbina Ljudevita Gaja, Krapina 1998. (Hrvatsko zagorje, časopis za kulturu Krapinsko-zagorske županije, 4, 1998., br. 4), 23–33.
- Prof. dr. Mirjana Gross – život i rad, u: Zbornik Mirjane Gross. U povodu 75. rođendana, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za hrvatsku povijest, 1999., 9–17.
- Ocjena prijedloga o danu i grbu grada Zagreba, Komunalni vjesnik br. 218, Zagreb, 4. veljače 2000.
- Kako se krojio hrvatski grb, Globus, br. 478, Zagreb 4. veljače 2000., 80–82.
- Hrvatska zastava među dizajnerskim škarama – Je li hrvatski grb dizajnerski znak ili nacionalni simbol? Globus br. 484, Zagreb 17. ožujka 2000., 70–71.
- Revizija udžbenika povijesti, Globus br. 490, Zagreb 28. travnja 2000., 77–78.
- Prof. dr. Mirjana Gross, povjesničar 19. stoljeća, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, 32-33, Zagreb 1999.-2000., 477-479.
- Zrcalo dvadesetoga stoljeća, 148 (1) – 150 (3), Vjesnik, Zagreb 13., 14. i 16. srpnja 2001.

- Kada je prvi put izvedena Još Hrvatska ni propala, *Vijenac*, 9, br. 247-248, Zagreb 4. rujna 2003., 36.
- Dr. sc. Ivan Kampuš, professor emeritus, u: Ivan Kampuš professor emeritus Facultatis philosophicae Universitatis studiorum Zagrabiensis, Zagreb 2003., 6-9.
- Prijedlog da se dr. sc. Mirjani Gross dodijeli zvanje professor emeritus, u: Mirjana Gross professor emeritus Facultatis philosophicae Universitatis studiorum Zagrabiensis, Zagreb 2003., 7-11.
- Znanstvena djelatnost Mirjane Gross, u: Mirjana Gross professor emeritus Facultatis philosophicae Universitatis studiorum Zagrabiensis, Zagreb 2003., 7-11 (u koautorstvu s Iskom Iveljić).
- Prestanak moratorija na nastavu najnovije povijesti u osnovnim školama u hrvatskom Podunavlju, *Povijest u nastavi*, 2 (Zagreb) 2004., br. 2, 375-383.
- Hrvatski preporodni pokret u Istri i na Kvarnerskim otocima u interpretaciji Petra Strčića: o jednoj doktorskoj disertaciji i njezinoj sudbini, *Rijeka*, 11, 2006., sv. 3., 273-281.
- O ljudima i događajima u prošlosti Staroga Grada u 19. i 20. st. Iz povijesti društva, povijesti svakodnevice i političke povijesti Staroga Grada, u: Antonio Botteri, *Događaji i zanimljive osobe iz prošlosti Staroga Grada*, Stari Grad: Grad Stari Grad, 2007., 88-93.
- O povjesničarima, nakladnicima i politici: prilog povijesti „Dodatka uz udžbenik najnovije povijesti” (tzv. separat), u: Jedna povijest, više historija. Dodatak udžbenicima s kronikom objavljivanja, Zagreb: Dokumenta, 2007., 111-127.
- Kako sam postao povjesničar, *Historijski zbornik* 64, Zagreb, 2011., br. 1, 163-169.
- Povijesno značenje konstitutivnih akata Hrvatskog sabora od 25. lipnja 1991., u: *Nastanak suvremene države Hrvatske i dvadeseta obljetnica njezina utemeljenja*. Zbornik radova, Zagreb: HAZU, 2012., 219-223.
- Varijante grba Slavonije od XV. do kraja XVIII. stoljeća – Variants of the Arms of Slavonia from 15th until the End of 18th C., *Grb i zastava, glasnik Hrvatskog grboslovnog i zastavoslovnog društva*, 6, br. 11., Zagreb, svibanj 2012., 8-13 (u koautorstvu s Dubravkom Peić Čaldarović).
- Ban Josip Jelačić, *Sokolski vjesnik*, Vinkovci, svibanj 2012., posebno izdanje, 2-5.
- Mirjana Gross (1924.-2012.), *Pilar* 7 (2012.), br. 14 (2), 152-159.
- Ivan Mažuranić i projekt austro-hrvatske nagodbe, *Hrvatska revija*, XIV., 2014, 56-58.
- Pogovor, u: Mladen Domazet, *Isječci iz života – Stari Grad na otoku Hvaru (1914.-1941.)*, Star Grad: Muzej Staroga Grada, 2016., 196-199.

Podlistak

„Još Hrvatska ni propala”. Tragom preporodnog izvorišta, Vjesnik, Zagreb 1989., 13.-27. II.

Josip Jelačić između povijesne zbilje i legende, Vjesnik 1989., Zagreb 16. X. – 6. XI.
Mihovil Pavlinović i hrvatska nacionalna i državna ideja u Dalmaciji, Vjesnik, Zagreb 1994., 8.-21. V.

Enciklopedije i leksikoni

Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture (ur. Igor Karaman), Zagreb: Školska knjiga 1980. – natuknice:

- Bachov apsolutizam, Baltić Mojsije, Banovi, Bansko vijeće, Bečki kongres 1814/15., Borba za narodni jezik, Dalmatinski namjesnici, Disertacija Janka Draškovića, Dobrila Juraj, Država Slovenaca, Hrvata i Srba, Francuska vladavina, Gaj Ljudevit, Građanske političke stranke, Habsburgovci, Jadransko pitanje, Jakobinska urota, Javne financije, Jelačić Josip, Klaić Miho, Kralj Josip, Krfska deklaracija 1917., Kvaternik Eugen, Mažuranić Ivan, Narodna zahtijevanja 1848., Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918., Nodilo Natko, Novine i Danica, Omladinski pokreti i organizacije, Pavlinović Mihovil, Polit Desančić Mihajlo, Politički život pod sustavom dualizma, Pozor – Obzor, Prica Maksimilijan, Riječka krpica, Riječka rezolucija 1905., Sabori, Srpanjske žrtve 1845., Starčević Ante, Strossmayer Josip Juraj, Supilo Frano, Ugarsko-hrvatska nagodba 1868., Utješenović Ostrožinski Ognjeslav, Vrhovac Maksimilijan, Zemaljska vlada 1869-1918.

Österreichisches biographisches Lexikon 1815-1950, Lieferung 42, 43, Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1982, 1983. – natuknice:

- Pucić Niko, Pucić Medo, Rački Franjo, Radić Antun, Radić Stjepan, Rakovac Dragutin, Rauch Levin, Rauch Pavao.

Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod – natuknice:

- Ivićević Stjepan, sv. 5, 1988., 674,
- Jugoslavenska (jugoslovenska) i južnoslovenska (južnoslovenska) ideja, sv. 6, 1990., 128-144.

Hrvatski leksikon, Zagreb 1996. – natuknice:

- Hrvatski narodni preporod, Ilirski pokret, Hrvatski narodni preporodu Dalmaciji, Hrvatski narodni preporod u Istri.

Hrvatski biografski leksikon, Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”:

- Gaj Ljudevit, sv. 4, 1998., 530-538.

- Ivićević, Stjepan, sv. 6, 2005., 197-200.
- Jelačić, Josip, sv. 6, 2005., 394-401.

Katalozi izložaba

Miroslava Despot i Nikša Stančić, Počeci industrije i radničkog pokreta u Hrvatskoj 1848-1919. Vodič po izložbi, Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 1969. (poglavlje: Dalmacija, str. 70-100).

Frano Supilo 1870-1917. Izložba, (Zagreb): Povijesni muzej Hrvatske, 1970., 10 str.

Eugen Kvaternik i rakovička buna. Izložba, zima 1971/1972. (Zagreb): Povijesni muzej Hrvatske, 1971., 12 str.

Hrvatski narodni preporod 1790-1848. Hrvatska u vrijeme Ilirskog pokreta, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1985. (kataloške jedinice na str. 51-58, 62, 63, 66, 69, 74-85, 89, 92, 97, 100).

Ocjene i prikazi

Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri (Zbornik), Zagreb 1969., Časopis za suvremenu povijest 2, Zagreb 1970., 2, 253-256.

Alba Kuntić, Počeci borbe za preporod Bačkih Bunjevaca, Beograd 1969, Historijski zbornik 23-24, Zagreb 1970.-71., 486-471.

Znanstveni skup u povodu stote obljetnice rođenja Frana Supila, Historijski zbornik 23-24, Zagreb 1970.-71., 550.

Historiografski prilozi u Krčkom zborniku I-III, 1970-71, Historijski zbornik 23-24, Zagreb 1970.-71., 516-522.

Historiografski prilozi o Franu Supilu u časopisu Dubrovnik XIII, 1970., 4, Krčki zbornik 3, Rijeka 1971., 271-272.

Dalmacija 1870., Zadar 1972., Historijski zbornik 25-26, Zagreb 1972.-73., 535-545.

Časopis za suvremenu povijest IV, 1972, 1, Historijski zbornik 25-26, Zagreb 1972.-73., 588-592.

F. Supilo, Politički spisi (prir. D. Šepić), Zagreb 1970., Historijski zbornik 25-26, Zagreb 1972.-73., 611-612.

E. Kvaternik, Politički spisi (prir. Lj. Kuntić), Zagreb 1971., Historijski zbornik 25-26, Zagreb 1972.-73., 613-614.

Historiografski prilozi u Krčkom zborniku IV, 1971. i V, 1972., Historijski zbornik 25-26, Zagreb 1972.-73., 630-632.

Hajrudin Ćurić, Arhivska zbirka Vladana Desnice. Prilozi radu obrovačkog odbora i ustanku u Bosni i Hercegovini 1875-1878., Sarajevo 1971., Historijski zbornik 27-28, Zagreb 1974.-75., 409-411.